

ЕТАПИ ТА ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ СТАНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНИХ КАДРІВ У ВЕЛИКІЙ БРИТАНІЇ

Проблема підготовки соціально-педагогічних кадрів у вищих навчальних закладах є особливо **актуальною** в умовах розвитку системи соціальної освіти в Україні. З огляду на це, особливий інтерес становить досвід Великої Британії, де зародження системи підготовки соціальних працівників відбулося ще в кінці XIX століття.

Аналіз останніх досліджень і публікацій показує, що окремі аспекти підготовки соціально-педагогічних кадрів в Україні висвітлюються в працях І. Звереві, А. Капської, І. Козубовської, Г. Лактіонової, Л. Міщик, І. Миговича, В. Полтавця, В. Поліщук, С. Харченка, Л. Штефан та ін. Деякі проблеми професійної підготовки соціальних працівників у країнах Північної Америки та Європи розглядали О. Безпалько, Р. Вайнола, Н. Гайдук, О. Пічка, В. Поліщук, Н. Собчак, В. Тименко. Питання організації соціальної освіти розглядаються у працях таких учених Великої Британії, як М. Баркера (M. Barker), Дж. Лішмана (J. Lishman), Б. Мундея (B. Munday), С. Шардлоу (S. Shardlow), Е. Янгхазбенда (E. Younghusband) та ін. Проте цілісне дослідження етапів та основних тенденцій становлення й розвитку системи підготовки соціально-педагогічних кадрів у Великій Британії на сьогоднішній день відсутнє.

Мета даної статті полягає у визначенні етапів та основних тенденцій становлення й розвитку системи підготовки фахівців у соціальній сфері у Великій Британії.

Безсумнівним є той факт, що багато явищ важко збагнути без знання історичних передумов їх розвитку. Тому для повного розуміння сучасної системи підготовки соціально-педагогічних кадрів у Великій Британії, необхідно простежити, як відбувалося становлення й розвиток підготовки соціальних працівників у цій країні.

Історично соціальна робота як професія у Великій Британії виникла із добровільного громадського руху, безпосередньої практичної діяльності по наданню допомоги людям, піклування про убогих, нещасних, бідних.

Взагалі, вважається, що соціальна робота у Великій Британії бере свій початок ще у лондонських хрущобах наприкінці XIX ст. Проте, ми погоджуємося з Е. Янгхазбендом у тому, що безсистемна діяльність у соціальній сфері проводилася задовго до цього часу [11].

Аналіз науково-педагогічних джерел свідчить про те, що у другій половині XIX ст. у Великій Британії виникла велика кількість філантропічних організацій (Армія Спасіння, Товариство благодійних організацій, поселення Тойнбі Холл та ін.). Ці організації почали вести більш-менш систематичні спостереження, фіксацію спостережуваних явищ та проводити обговорення отриманої інформації й досвіду з метою врахування результатів та висновків у подальшій роботі.

Варто зазначити, що, не дивлячись на те, що їх спроби були досить примітивними й обмеженими, саме вони були першим кроком до створення теорії соціальної роботи.

Проведений історико-педагогічний аналіз дозволяє виділити п'ять етапів розвитку системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Великій Британії. В основу обґрунтування етапів покладено такі чинники, як зміна структури навчальних закладів, що здійснюють підготовку соціально-педагогічних кадрів та зміна мети підготовки.

Перший етап (90-ті рр. XIX ст. – 1903 р.) – етап зародження системи підготовки соціальних працівників.

Узагальнення науково-педагогічних джерел свідчить про те, що проблема підготовки людей для надання соціальної допомоги виникла як об'єктивна вимога, проте мала суб'єктивний характер у той час, коли Октавія Хілл (засновниця першого Товариства благодійних організацій) зрозуміла, що потрібно готувати собі колег, помічників. Тоді й почали призначати платних районних секретарів для підготовки волонтерів до практичної діяльності з людьми, що зверталися по допомогу (спочатку на неповний, а з 1893 р. вже на повний робочий день). Кілька років підготовка здійснювалася у формі учнівства.

Власне підготовка (навчання та виховання) фахівців для соціальної роботи почалася вже у 1895 році [11]. З цією метою у жіночому університеті на громадських засадах було організовано читання лекцій для членів Товариства благодійних організацій та Національного Союзу Працюючих Жінок. У лекціях, що були орієнтовані на практичних досвід, розкривався зміст Закону про Бідних, суть благодійності, значення милостині тощо.

З огляду на це, *мету* навчання на цьому етапі можна визначити як елементарну практичну підготовку волонтерів для виконання соціальної діяльності у конкретній сфері.

Пізніше був створений спеціальний Комітет Товариства благодійних організацій з підготовки кадрів, який у 1898 році зазначав: «Хотілося б побачити у суспільстві ядро майбутнього університету для вивчення соціальної науки, котрий закінчити повинен кожен, хто займається благодійною діяльністю» [9].

Таким чином, є підстави стверджувати, що ще наприкінці XIX ст. визнавалася потреба у професійній підготовці всіх, хто працює у соціальній сфері, надає соціальну допомогу та підтримку.

Другий етап (1903 – 40-і рр. XX ст.) характеризується як період удосконалення фахової майстерності соціальних працівників.

Аналіз офіційних документів першої половини XX ст. виявив, що саме у цей час досить активною була робота у сфері соціального законодавства, що зумовила створення широкомасштабної соціальної служби для надання послуг населенню. Однак, доцільно зазначити, що розвиток соціальної служби у Великій Британії не встигав за важливими законодавчими актами.

Варто також зауважити, що у цей період (перша половина XX ст.) межі соціальної роботи розширилися і включали роботу з різними категоріями

населення в різних ситуаціях, піклування про освіту, здоров'я, а також деякі форми роботи з громадами.

У 1903 році за сприяння Товариства благодійних організацій у Лондоні був відкритий перший спеціалізований навчальний заклад з підготовки соціальних працівників. У Лондонській соціологічній школі (так називався цей заклад) викладався дворічний курс під керівництвом містера Арвіка. Створена ним програма навчання включала теоретичні курси з соціології, управління, в тому числі економічні історії соціальних теорій, а також принципи, що лежать в основі соціальної роботи. Була передбачена і виробнича практика у різних громадських організаціях [4, 115].

З метою підготовки соціальних працівників, які б могли вирішувати соціальні проблеми, що виникли внаслідок швидкого зростання міста Ліверпуль у 1905 році була відкрита Ліверпульська школа суспільних наук (як факультет Ліверпульського університету).

Метою підготовки соціальних працівників на цьому етапі було ознайомлення з теоретичними засадами соціальних наук та формування у них практичних навичок, необхідних для роботи з різними категоріями населення та громадами в різних ситуаціях. Тобто на цьому етапі, на відміну від попереднього, увага стала приділятися не тільки практичній, а й теоретичній підготовці соціальних працівників.

Взагалі, Велика Британія тривалий час, майже до початку Другої світової війни, займала лідируюче місце у світі з підготовки соціальних працівників і організації соціальної роботи у країні.

Третій етап (50-ті – 60-ті рр. ХХ ст.) визначається як період професіоналізації підготовки соціальних працівників, широкого використання надбань інших суспільних наук, орієнтації на зв'язок теорії з практикою, запровадження післядипломної освіти у соціальній сфері.

Після Другої світової війни Велика Британія багато в чому втратила лідируюче становище з підготовки соціальних працівників серед країн Заходу. У післявоєнний період у країні спостерігався гострий дефіцит соціальних працівників. З огляду на це, відбулася термінова реорганізація структури підготовки фахівців із соціальної роботи, що полягала у створенні територіальних організацій з підготовки соціальних працівників і шкіл соціальної роботи при університетах.

Таким чином, університет став центром, що відповідав за підготовку соціальних працівників, у тому числі й більш кваліфікованих фахівців із соціальної роботи, які займалися науковою та дослідницькою діяльністю.

Аналіз науково-педагогічних джерел [1; 3] свідчить про те, що у цей період (50-ті – 60-ті рр.) у викладанні навчальних курсів все чіткіше простежується «професіоналізація» – орієнтація навчального курсу на потреби певного контингенту людей, що отримують соціальну допомогу, посилення уваги до предметів підвищеного рівню.

Варто зазначити, що у досліджуваний період виникла потреба використовувати досягнення таких наук, як статистика, демографія, антропологія, педагогіка, психологія, соціологія, природничі науки.

Аналіз науково-педагогічних джерел та офіційної документації дозволяє констатувати, що характерними рисами цього періоду були надання більшого значення соціальним знанням, їхнє широке використання на практиці та значне розширення різних видів соціальних служб.

Взагалі, до 1971 р. у Великій Британії не було ні єдиної системи підготовки фахівців із соціальної роботи, ні державного документа за єдиним зразком про отримання відповідної освіти. Нараховувалось близько 120 різних курсів, які готували фахівців у сфері соціальної роботи.

Мета навчання на цьому етапі – підготовка соціально-педагогічних кадрів вузької спеціальності (робота з дітьми, сім'єю, хворими, військовослужбовцями та ін.) з акцентом на формуванні у них уміння використовувати отриману широку базу теоретичних знань у практичній діяльності.

Четвертий етап (70-ті – 90-ті рр. ХХ ст.) – це етап запровадження єдиної системи підготовки соціально-педагогічних кадрів та чітких стандартів професійної освіти.

У 1971 р. законом була сформована Центральна рада з питань навчання і підготовки у соціальній роботі (CCETSW) – важливий координаційний центр, що створив структурну організацію з підготовки соціальних працівників, а у 1991 р. був введений єдиний Диплом соціального працівника (DipSW), що підтверджував професійну кваліфікацію соціальних працівників у всіх установах та організаціях [7].

Метою навчання на цьому етапі була підготовка професійно-компетентних фахівців у сфері соціальної роботи.

Аналіз спеціальної літератури з теми дослідження [2; 6] показав, що професійна компетенція розглядалася як сполука шести типів компетентності: концептуальної (наукової) – розуміння теоретичних основ професії; інструментальної – володіння основними професійними навичками; інтегративної – здатність поєднувати теорію та практику; контекстуальної – розуміння соціального, економічного та культурного середовища, в якому відбувається практика; адаптивної – вміння передбачати зміни і бути готовим до них; компетентності у міжособистісному спілкуванні – вміння ефективно використовувати писемні та усні засоби комунікації.

У професійній освіті фахівця із соціальної роботи у цей період (70-ті рр. – 90-ті рр. ХХ ст.) приділяється значна увага формуванню певних соціальних настанов, таких як: професійна ідентичність; професійна етика; конкурентноздатність; наукове вдосконалення; мотивація до продовження навчання.

В цілому, систему підготовки соціальних працівників у Великій Британії у той час можна вважати прогресивною, проте недоліками її були короткі строки навчання та підвищені вимоги екзаменаторів під час сертифікаційних екзаменів, що засвідчували професійну відповідність.

П'ятий етап (90-ті рр. ХХ ст. – початок ХХІ ст.) – етап запровадження наукових ступенів бакалавра та магістра у сфері соціальної освіти.

Узагальнення науково-педагогічних матеріалів свідчить про те, що у 90-

ті рр. у Великій Британії йшли активні пошуки нових професійно-освітніх програм підготовки соціальних працівників, що знаходить своє відображення як у змісті освіти, так і у формах, методах та технологіях навчання (Б. Баер, Х. Бергес, С. Денісон, М. Доел, Р. Кірк, Д. Лонг, С. Шардлоу, І. Шелер).

У вересні 2003 р. у Великій Британії була започаткована трирічна програма підготовки кваліфікованих спеціалістів у сфері соціальної освіти, яка передбачала обов'язкове здобуття наукових ступенів бакалавра та магістра (гуманітарних чи природничих наук – різниця тільки в назві). Тоді ж відбувся перший набір студентів на цю спеціальність у 46 навчальних закладах країни.

Як зазначають автори, головною метою реформи було вдосконалення підготовки фахівців для забезпечення найвищої якості обслуговування населення [10].

Мета професійної освіти соціальних працівників полягає у підготовці кваліфікованих, професійно-компетентних фахівців, які готові до майбутніх змін у потребах користувачів послуг, соціальній політиці та сфері надання послуг, шляхом забезпечення їх загальною базою знань та умінь для роботи в усіх сферах (догляд на дому, догляд протягом дня, за місцем проживання, у сфері охорони здоров'я, освіти) та з усіма групами користувачів послуг у державному, волонтерському та приватному секторах, у міждисциплінарних робочих групах.

Отже, на рубежі ХХ та ХХІ століть у підготовці соціальних працівників у Великій Британії відбулися такі позитивні зрушення: зміна структури навчальних закладів, що здійснюють підготовку соціальних працівників; оновлення змісту їхньої підготовки; модернізація методів й форм підготовки; визнання необхідності професійної освіти на протязі всього життя.

Висновки. Історико-педагогічний аналіз вивченої документації дозволяє виділити п'ять етапів розвитку системи професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Великій Британії та констатувати, що у своєму розвитку професійна підготовка соціальних працівників у Великій Британії пройшла тривалий шлях від невеликих курсів, шкіл нижчого ступеню освіти (при релігійних організаціях, благодійних товариствах, медичних закладах та ін.) до вищих навчальних закладів, у яких готують кваліфікованих фахівців із соціальної роботи.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Кадушину А.А. Основные тенденции развития образования в современной Англии и борьба за демократизацию: Дис. ... канд. пед. наук. – Минск, 1989. – 240 с.
2. Обучение социальной работе: преемственность и инновации / Под ред. Ш. Рамон и Р. Сарри. – М.: Аспект Пресс, 1996. – 157 с.
3. Сабирова Д.Р. Тенденции развития и современное состояние системы профессионального педагогического образования в Англии (1979-1997 гг.): Дис. ... канд. пед. наук. – Казань, 1998. – 243 с.
4. Соловьев А. Процесс рождения новых профессий: Социальная работа в США, Великобритании и России // Взаимосвязь социальной работы и

- социальной политики / Под ред. Ш. Рамон. – М.: Аспект Пресс, 1997. – С. 105-121.
5. Шанин Т. Социальная работа как культурный феномен современности: новая профессия и академическая дисциплина в контексте социальной теории и политической практики наших дней // Соціальна політика і соціальна робота. – 1998. – № 1-2. – С. 39-67.
 6. Badawi M. Historical perspectives // Social work practice in health care. – Cambridge: Woodshed – Faulkner, 1990. – 189 p.
 7. CCETSW. Course Handbook for Social Work Studies Students, Practice Teachers and Tutors. Option 3. Year 1-2, London, Central Council for Education and Training in Social Work, 1993.
 8. Doel M., Shardlow S. Social Work Practice: Exercises and Activities for Training and Developing Social Workers. – Aldershot: Gover, 1993. – 258 p.
 9. Smythe M. Qualified Social Workers and Probation Officers. – London: Office for National Statistics, 1996. – 95 p.
 10. Reform of Social Work Education and Training [online]. – London (UK): Department of Health, December 2001. – [cited December 2001]. – Available from Internet: <<http://www.doh.gov.uk/swqualification/overview.htm>>.
 11. Younghusband E. The Newest Profession: A Short History of Social Work. – London, 1981. – 126 p.